

**BUXGALTERIYA HISOBINING KORXONA VA
KOMPANIYALARDAGI O'RNI**

Muallif: TO'LAGANOV ABDUMALIK ABDIRAXIMOVICH.

**Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti "Moliya" kafedrası
dotsenti(PhD)**

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada hozirgi kunda Buxgalteriya hisobining hozirgi zamonaviy kompaniyalardagi o'rni va ishlash prinsipi o'rganilgan. Shuningdek, bugungi kundagi ahamiyati, yangilanishlari va o'rganish bo'yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: 1C dasturi, Debet, kredit, moliyaviy natija, hisobot, oborotka, buxgalteriya schyotlari.

Bugungi kunda buxgalteriya hisobi insoniyat hayotida katta rol o'ynab kelmoqda. Va bu sohaga aynan mustaqillikdan keying davrlarda va 2020-yildan boshlab yanada ko'proq etibor qaratilinmoqda. Shuningdek, «Buxgalteriya hisobi» sohasida keyingi yillarda O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi, O'zbekiston Respublikasi Davlat Soliq qo'mitasi hamda O'zbekiston Respublikasi buxgalterlari va auditorlari milliy assotsiatsiyasi tomonidan buxgalteriya hisobinining tamoyillarini rivojlantirish maqsadida bir qator ibratli ishlar amalga oshirilmoqda.[4]..

Buxgalteriya hisobi shuningdek xisob kitob jarayonlari va korxonalarning moliya bilan bog'liq jabxalarini o'z ichiga oldi va nisbatan osonlashtirdi deb aytishimiz mumkin. Bu sohani o'rganishga asoslangan turli xil jabhalardagi ilk qadamlar ko'zga tashlanmoqda. Bunday ustuvor vazifani bajarish iqtisodiyotning rivojlanishini zamon talablariga moslashtirib, takomillashtirib borishni taqozo etadi.[4]. Har bir xo'jalik yurituvchi subyekt o'z faoliyatining

foydalilik darajasini doimo tahlil qilishga va amalga oshirilayotgan jarayonlarning hisobini to'g'ri tashkil qilishlari zarur.[2].

Korxona boshqaruvida to'g'ri qarorlar qabul qilish uchun ishonchli va aniq moliyaviy ma'lumotlar zarur.[2].Bunday ma'lumotlarni biz moliyaviy hisobot tayyorlangan holda va raqamlarga tayanib qabul qilishimiz ma'lum. Shuningdek,korxona moliyaviy natijasi bizga bu haqda bayon qiladi.Moliyaviy natija o'z o'rnida buxgalteriya hisobi bilan chambarchas bog'liqdir. Hamma talabga javob beradigan balans va hisobot boshqa shakllarini o'ratilgan muddatda tegishli joylarga topshirish esa bu natija haqida yana ham yaqqol bayonot beradi.[3].

Buxgalteriya hisobini to'g'ri va aniq yuritish uchun bizga yordamchi – **1C** dasturi hisoblanadi, bu dasturning hozirgi kunda eng ko'p ishlatiladigan versiyasi bu **8.3** versiya hisoblanadi. 1C: O'zbekiston uchun Buxgalteriya 8 - buxgalteriya hisobi va soliq hisobini yuritish, hisobotlarni tayyorlash va topshirish uchun tayyor echimdir. Konfiguratsiya kichik va yirik korxonalarda, shu jumladan ulgurji, chakana, komissiya savdosi, professional va shaxsiy xizmatlar ko'rsatish va ishlab chiqarish bilan shug'ullanadigan xoldinglarda qo'llanilishi mumkin.[1].

Xo'jalik subyektlari buxgalteriya hisobi shu korxonalar faoliyatini uzluksiz, yoppasiga kuzatib, hujjatlashtirib, olingan ma'lumotlarni baholash orqali schyotlar tizimida ikkiyoqlama yozuv yordamida aks ettiradi, hamda hisob ma'lumotlari haqiqiyligini inventarizatsiya yordamida tekshirib, aniq va to'g'ri hisob ma'lumotlari asosida buxgalteriya balansi va hisobotlarini tuzadi.[3]. Bu ikki yoqlama usul o'z o'rnida **“debet”** va **“kredit”** usullari deb yuritiladi. Yana ham tushunarliroq qilib aytganimizda korxonaning amaldagi xarajatlari va daromadlari deb yuritiladi.Korxona hisobidan chiqib ketgan har qanday summa va korxona hisobiga kelib tushgan har qanday pul miqdori

mos ravishda kredit va debet deb ataladi. An'anaviy ravishda debet va kreditlar hisob kitoblarida alohida ustunlarda yozish orqali farqlanadi.

Bu amaliy kompyuterlar joriy etilishidan oldin sof qoldiqlarni qo'lda hisoblashni osonlashtirgan, chunki har bir ustun alohida yig'ilib, keyin kichikroq summa kattaroq summadan ayirilgan. Shu bilan birga, debet va kreditlar bitta ustunda ham ko'rsatilishi mumkin: bunda debetlar „Dr“ belgisi bilan yoki oddiy yozuv bilan, kreditlar esa „Cr“ belgisi yoki manfiy belgi bilan ifodalanadi. Biroq, debet va kreditlar doimiy ravishda musbat va manfiy sonlarga mos kelmaydi; ular ma'lum bir hisobning balans qoidalariga bog'liq.[4].

Korxona faoliyati bo'yicha moliyaviy hisobotlar hamda buxgalteriya hisobining aniqligi va ishonchliligini ta'minlash maqsadida schyotlar tizimi haqida batafsil va tizimli ma'lumotlarga ehtiyoj mavjud.. Buxgalteriya tizimida 100 dan ortiq schotlar bo'lib, ular turli jabhalarda turli ma'no anglatadilar.

Buxgalteriya hisobi schyotlari- mol-mulkni uning tarkibi, joylashtirilishi va shakllantirish manbalari hamda operatsiyalar bo'yicha joriy aks ettirish, gumhlash hamda nazorat qilish usulidir.[3]. Buxgalteriya hisobida xo'jalik mablag'lari va ularning tashkil topish manbalarining harakati to'g'risida ma'lumotga ega bo'lish uchun har bir mablag', manba va xo'jalik jarayonlari alohida-alohida raqamlar bilan belgilanadi. Mablag', manba va xo'jalik jarayonlari uchun belgilangan raqamlar buxgalteriya schyotlari deb yuritiladi.[2]. Korxona faoliyatida bir vaqtning o'zida bir-mechta operatsiyalar olib boriladi, shuningdek bir-biridan farqli vazifalar bajarilganligi sababli xisob hitob rejasini yanada aniq olib boorish va adashishni olish uchun bu schyotlar turli guruxlarga bo'lingan.

Schyotlarning asosiy tushunchalari:

Tuzilishi: Schyotlar jadval ko'rinishida bo'lib, chap tomoni **debet**, o'ng tomoni **kredit** deb ataladi.

- **Faol schyotlar:** Korxona mulki (aktivlari) hisobini yuritadi, ko'payishi debetda, kamayishi kreditda aks etadi.

- **Passiv schyotlar:** Mulk manbalari (majburiyatlar, kapital) hisobini yuritadi, ko'payishi kreditda, kamayishi debetda qayd etiladi.

- **Sintetik va analitik:** Sintetik schyotlar umumiy summani (masalan, 1000 - Materiallar), analitik schyotlar esa batafsil ma'lumotni (masalan, sement, g'isht) ko'rsatadi.[1].

Bu schyotlar buxgalteriyaning asosiy ustunlari hisoblanib, ularning ro'li borgan sari ortib bormoqda. Shuningdek, korxonaning yakuniy **oborotka**-ya'ni, yakuniy kirim va chiqim vaziyatini baholovchi ko'rsatkich natijasini berishda ham juda zarur hisoblanadi.

Asosiy mazmuni:

Oborotka har bir schyot bo'yicha quyidagi ma'lumotlarni o'z ichiga oladi:

- Boshlang'ich qoldiq (davr boshidagi summa)
- Debet aylanma (davr davomida kirimlar)
- Kredit aylanma (davr davomida chiqimlar)
- Yakuniy qoldiq (davr oxiridagi holat)

Vazifalari:

- Buxgalteriya yozuvlarining to'g'riligini tekshirish
- Schyotlar o'rtasidagi muvozanatni aniqlash
- Moliyaviy hisobotlarni tuzishda asos bo'lib xizmat qilish
- Xatoliklarni aniqlash va tuzatishga yordam berish

Shu o'rinda zamonamiz yoshlari va hamjamiatlari uchun ushbu turdagi keng ko'lamli bilimlarni olishni va yetuk shahs bo'lib saviyalarini oshirishga

tavsiya beraman. Bu bilimlar yoshlarning kelajak uchun kiritayotgan asosiy sarmoyasi bo'lishiga ishonamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi "Buxgalteriya Hisobi"- to'g'risidagi qonunlari, 2016-yil
2. Xolbekov R. Buxgalteriya hisobi nazariyasi: buxgalteriya hisobi va audit yo'nalishi talabalari uchun o'quv qo'llanma. – Toshkent, 2019.
3. Karimov A.A. Buxgalteriya hisobi asoslari. – Toshkent, 2020.
4. Akbarova S. Importance of Developing Economic Competencies in Students // Economic Development and Analysis. – T. 2. – №. 11. – C. 73-78.
5. Inoyatov U.I., Yusupova D., Salimbekova R. Buxgalteriya hisobi: kasb-hunar kollejlari uchun o'quv qo'llanma. – Toshkent, 2019.